

суспільства, необхідно дослідити проблеми щодо нових моделей державного управління, адекватних сучасному стану суспільства, ефективності державного управління та наукового супроводження державного управління.

Література

1. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
2. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки: Закон України від 09.01.2008 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 102.
3. Руководящие принципы политики совершенствования государственной информации, являющейся общественным достоянием / [под. ред. П.Ф. Улиром]. – Париж: ЮНЕСКО, 2004. – 39 с.
4. Попов В.Д. Государственная информационная политика: состояние и проблемы формирования. Массовые информационные процессы в современной России: очерки / В.Д. Попов; [отв. ред. А.В. Шевченко]. – М.: Изд-во РАГС, 2002.
5. Почепцов Г.Г. Інформаційна політика: навч. посіб. / Г.Г. Почепцов, С.А. Чукут. – К.: Знання, 2006. – 663 с.
6. Почепцов Г.Г. Теорія комунікації / Г.Г. Почепцов. – К.: Київський університет, 1999. – 308 с.
7. Хабермас Ю. Производительная сила коммуникации / Ю. Хабермас // Демократия, разум, нравственность. – М., 1992.

УДК 351/354:338.242

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ СФЕРИ: СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ

Шатило О.А.

аспірант Національної академії державного управління при Президентові України

Annotation

In the article progress of innovative activity trends are explored in the world and the modern condition is exposed of domestic innovative sphere. Also mechanisms of government regulation and stimulation are under analyses. The features of economic map of the world are exposed on a strategic prospect. Outlined perspective directions of technologies development in the global measuring and Ukraine's possibilities are analyzed in the noted sphere.

Анотація

У статті досліджено тенденції розвитку інноваційної діяльності у світі, висвітлено сучасний стан справ у вітчизняній інноваційній сфері та механізми її державного регулювання і стимулювання. Розкрито особливості економічної карти світу щодо стратегічних перспектив. Окреслено перспективні напрями розвитку технологій у глобальному вимірі та проаналізовано можливості України у зазначеній сфері.

Ключові слова

Державне регулювання, інноваційна діяльність, інноваційна політика, технологічні уклади, інтеграційні процеси.

I. Вступ

За останні десятиліття міжнародна економічна діяльність значно активізувалась. На економічній карті світу з'явилися нові індустріальні країни, що на сьогодні перетворились у локомотиви світового економіч-

ного розвитку. Крім того, почала формуватись група країн з ознаками постіндустріальної моделі розвитку, основним засобом виробництва якої є інформація. Такого динамізму геоекономічним процесам, за твердженням багатьох дослідників, надали глобалізаційні процеси, та основна складова їх економічного блоку – переміщення фінансових ресурсів у формі іноземних інвестицій і новітніх технологій. Завдяки виваженій інтеграційній політиці нещодавні, в історичному вимірі аутсайтери перетворились на індустріально розвинуті країни, які стали потужними гравцями на світовому ринку.

Якщо ж проаналізувати, навіть поверхнево, розвиток України від моменту здобуття незалежності до сьогодні, можна резюмувати, що він відбувався в бік занепаду. Ні очікувана лібералізація, ні ринкове середовище, до прискореного впровадження яких так наполегливо підштовхували іноземні експерти з Міжнародного валютного фонду, ні інші “незаангажовані, ринкові” структури не змогли вирівняти економічну ситуацію, а лише цілком розладнали сформовану, індустріально розвинуту економічну систему, перевівши державу з двадцятки найрозвинутіших країн світу, куди вона входила на початку 1990-х рр., далеко за межі сотих місць. Вітчизняна науково-дослідна робота знаходиться у жалюгідному стані, кількість науковців скоротилась утричі, розірвався

зв'язок між наукою і виробництвом. Це все відбувається на фоні зростання рівня залучених прямих іноземних інвестицій в Україну, що мало б врегулювати економіку як один з інструментів невидимої "руки ринку".

Питання державного регулювання та розвитку інноваційної сфери досліджені у працях вітчизняних дослідників Л. Антонюк, Ю. Бажала, В. Бодрова, В. Гейця, М. Герасимчука, Б. Губського, О. Задорожної, Б. Кваснюка, О. Кілієвича, О. Колосова, А. Максюті, О. Мертенса, М. Миколайчука, С. Пирожкова, А. Поручника, І. Розпутенка, В. Савчука, Н. Чухрай, В. Юрчишина, Ю. Яковця; зарубіжних – Д. Дайкера, П. Друкера, Б. Лессера, К. Мейера, Х. Рігса, Б. Твісса, Д. Тідда та багатьох інших. У дослідженнях зазначених авторів розкриваються окремі питання становлення й розвитку інноваційної сфери економіки як у розвинутих країнах, так і в країнах із перехідною економікою, зокрема в Україні, визначаються основні аспекти інноваційного процесу. Водночас недостатньо дослідженими залишаються питання системної взаємодії інноваційної й інвестиційної діяльності та не чітко визначені місце і роль держави у зазначеному процесі.

II. Постановка завдання

Метою статті є дослідження тенденцій розвитку інноваційного аспекту світової економіки й розкриття загальних особливостей функціонування та державного регулювання інноваційної складової вітчизняної економічної системи.

III. Результати

Темпи поширення інтеграційних процесів у глобальній економічній системі дедалі пришвидшуються. На сучасному етапі розвитку світової економіки практично не існує держави, яка б не брала участі в міжнародному економічному співробітництві в тій чи іншій формі й інтенсивності. В результаті відбувся запуск процесів розмивання державних кордонів і посилення глобалізації. Наразі сформувалась складна взаємопов'язана система, елементами якої є вже не стільки національні економіки країн світу, а транснаціональні корпорації – утворення, що своїм ринком охоплюють увесь світ.

За твердженням дослідників А. Григорчука, М. Палюха та інших, характерними особливостями сучасного етапу розвитку світового господарства є: зміна структури світового господарства; посилення інтеграційних процесів; ринкова уніфікація економічного розвитку країн; динамізм змін продуктивних сил та виробничих відносин, що зростає; посилення диференціації країн, що розвиваються, та зміна їх економічної політики [4, с. 19].

У довгостроковій перспективі (до 2050 р.), на думку експертів банку Goldman

Sachs, суттєво зміняться і глобальні економічні лідери. Так, з існуючої на сьогодні шістки найрозвинутіших країн світу свої місця у зазначеному переліку збережуть лише США та Японія, інші ж чотири місця займуть Бразилія, Росія, Індія та Китай (далі – БРІК), причому світовим лідером стане Китай, який випередить США до 2040 р., тоді як Індія випередить Японію вже до 2035 р. У 2025 р. сукупний ВВП країн БРІК може перевищити половину розміру сукупного ВВП нині домінуючої шістки (США, Японія, Німеччина, Великобританія, Франція, Італія) [6, с. 1–6].

Щодо перспективних напрямів розвитку новітніх технологій, які диктуватимуть умови розвитку у XXI ст., то переважна частина дослідників вважає, що це будуть такі сфери, характерні для п'ятого та шостого технологічних укладів, як: біотехнології, медицина, нанотехнології, нові матеріали, енергетики, IT-технології [3, с. 64]. Перспективним, на наше переконання, крім усього переліченого, є і аерокосмічна промисловість, яка також віднесена до складових шостого технологічного укладу, а найважливішим є те, що Україна має у цій сфері неабиякі напрацювання та потужну наукову й виробничу основи, що відносить її до числа світових лідерів у цій сфері за наявним потенціалом. Такі підприємства ракетно-космічної галузі, як: ДП "Виробниче об'єднання "Південний машинобудівний завод ім. О.М. Макарова" (далі – ПівденМАШ), ДП "Конструкторське бюро "Південне" ім. М.К. Янгеля" та цілий ряд інших підприємств та організацій в Україні створюють цілісну вітчизняну ракетобудівну систему, позаздрити якій могли б найрозвинутіші держави світу. Так, за результатами здійснених запусків ракетноносіїв, обсяг який становить 11% до загальносвітового показника, ПівденМАШ знаходиться у п'ятірці провідних ракетно-космічних підприємств світу. На жаль, функціонування вітчизняної аерокосмічної промисловості впродовж усіх років від моменту здобуття незалежності відбувалось здебільшого не завдяки, а всупереч проваджуваній державній політиці. Лише завдяки зовнішнім контрактам, зокрема, міжнародній програмі "Морський старт", вдалося зберегти науково-технічний та виробничий потенціал ракетно-космічної галузі.

Безперечно, окремі кроки назустріч аналізованій сфері держава все-таки робила. Так, 1992 р. було створено Національне космічне агентство України – центральний орган виконавчої влади із спеціальним статусом, який забезпечує реалізацію державної політики у сфері космічної діяльності та несе відповідальність за стан її розвитку; в 2001 р. вийшов Указ Президента України "Про заходи щодо використання космічних технологій для інноваційного розвитку еко-

номіки держави" № 73/2001, у 2008 р. було прийнято Закон України "Про затвердження Загальнонаціональної цільової науково-технічної космічної програми України на 2008–2012 роки", у загальній частині якого, зокрема, констатується наведений факт щодо недієвості чинної державної аерокосмічної політики: "Специфіка сучасного стану космічної діяльності України полягає у значній невідповідності досягнутого рівня космічних технологій ефективності їх використання. У зв'язку із цим актуальним є розроблення якісно нової моделі провадження космічної діяльності відповідно до сучасних умов і національних інтересів, яка дасть змогу втілити в життя взаємопов'язані інноваційні рішення, узгодити питання, що виникли у зв'язку з багатофункціональністю космічної діяльності" [1]. Крім того, відповідно до зазначеної Програми, обсяг бюджетного фінансування становитиме близько 1,5 млрд грн, та з інших джерел ще понад 1 млрд грн. Також передбачається залучити кошти іноземних компаній в рамках реалізації програм "Морський старт", "Наземний старт" у розмірі 3 млрд грн [1]. Додатковим підтвердженням активізації міжнародної економічної співпраці в аерокосмічній сфері був і недавній візит (1–2 грудня 2009 р.) Президента Бразилії до України, в ході якого обговорено стан співпраці України і Бразилії в космічній та торговельно-економічній сферах, а також конкретні пропозиції щодо розвитку перспективних напрямів українсько-бразильської взаємодії, зокрема, в авіаційній сфері [9].

Ми не даремно в цій статті приділили особливу увагу національній ракетно-космічній сфері, оскільки переконані, що, з огляду на досягнутий науково-виробничий рівень, саме вона має стати однією з тих "точок зростання", навколо яких можливо здійснити прорив національної економіки на якісно новий рівень, забезпечити її випереджальний розвиток та увійти до кола високорозвинутих держав світу.

Підтвердження висловленої нами думки ми знаходимо у ґрунтовній праці "Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України", де, крім усього іншого, зазначається: "...кожна країна світу обирає свій власний шлях до постіндустріального суспільства, використовуючи наявний економічний потенціал і чітко усвідомлюючи свою поточну та майбутню місію у світовій спільноті. А визначають і полегшують цей шлях чітко сформульовані національні стратегічні пріоритети, ефективний менеджмент їх досягнення та послідовність, відкритість і прозорість державної політики" [2, с. 81]. Ми цілком підтримуємо наведені тези щодо необхідності чіткого визначення національних інтересів, у тому числі економічних, про-

блематику визначення та закріплення яких неодноразово аналізували в попередніх авторських публікаціях.

У стратегічній перспективі, за твердженням Л. Федулової, подальший розвиток національних інноваційних систем буде спрямовано на їх об'єднання в глобальні системи, а в перспективі – на створення світової інноваційної системи, основу якої становитимуть США, країни Європейського Союзу та Азійсько-Тихоокеанського регіону [5, с. 10]. Україна, на наше переконання, має значний науковий та промисловий потенціал для здійснення потужного економічного прориву, відтак, може й повинна зайняти чільне місце серед розвинутих держав світу.

Так, як уже йшлося на початку публікації, у довгостроковому періоді (до 2050 р.) група країн, що розвиваються, БРІК складуть основу шістки найрозвинутіших держав світу. Прогноз експертів щодо зростання валового внутрішнього продукту (далі – ВВП), частки ВВП на душу населення і руху капіталів зроблений на основі моделей, що враховують зростання продуктивності економік, демографічні тенденції й тенденції розвитку ринків капіталу [2, с. 30]. Однак, темпи зростання ВВП України, починаючи з 2000 і до 2004 рр. включно були чи не найвищими серед пострадянських країн: у 2000 р. порівняно з 1999 р. вони збільшилися на 5,9%, у 2001 р. відносно 2000 р. – на 9,2%, у 2002 р. порівняно з 2001 р. – 5,2%, у 2003 р. відносно 2002 р. – 9,6% і в 2004 р. порівняно з 2003 р. – на рекордні 12,1% [7]. Заради справедливості варто зазначити, що економічне зростання в Росії розпочалось у цей же період та становило (порівняно з попереднім роком): 2001 р. – 5,1%, 2002 р. – 4,7%, 2003 р. – 7,1%, 2004 р. – 7,1% [11]. Хоча українському економічному зростанню 2000–2004 рр. сьогодні закидають і сировинний характер, і кон'юнктурність, чого, до речі, не позбавлені й російські економічні успіхи, все ж воно відбувалось.

Обсяг експорту Україною високотехнологічних товарів у 2000 р. становив, за оцінками Світового економічного форуму, 5% від загального, тоді як у Росії – 17%, Франції – 24%, США – 33%. У 2005 р. зазначені показники вже були на рівні: Україна – 4%, Росія – 8%, Франція – 20%, США – 30%. Станом на 2006 р. дані були такими: Україна – 3%, Росія – 9%, Франція – 21%, США – 30%. І у 2007 р. Україна – 4%, Росія – 7%, Франція – 19%, США – 28% [10]. Показники свідчать, що Україна відстає за відносною часткою (відповідно, у грошовому виразі розрив незмірно більший) високотехнологічного експорту як від Росії, так, об'єктивно і від більш розвинутих Франції та США. І хоча, частка експорту високотехнологічних товарів у Росії зменшилась з 17% у 2000 р. до

8% у 2005 р., ми вважаємо, що в абсолютному виразі вона залишилась на тому самому рівні, або змінилась незначним чином у зв'язку із розширенням обсягів та вартості експортованих енергоносіїв. Аналогічне пояснення можна навести і за структурою експорту України, тільки в цьому випадку, зростання обсягу експорту відбулось за рахунок металургійної та хімічної промисловості. В будь-якому разі, Україна значно відстає від розвинутих держав світу, таких як США і Франція, за структурною часткою високотехнологічного експорту, відповідно, існує гостра необхідність у формуванні довгострокової економічної політики, спрямованої на підвищення частки як інноваційної продукції, так і високотехнологічних виробництв.

Повертаючись до економічного розвитку 2000–2004 рр., слід зазначити, що в економіці України за роки занепаду утворились значні незавантажені виробничі потужності, які й були основою економічного зростання того періоду. Крім того, ми переконані, що прискорений розвиток продовжувався б і після 2004 р., якби уряд, принаймні, не заважав. Однак, про яке зростання може йти мова, коли було оголошено про потенційну націоналізацію чи то 30, чи 300, чи 3000 підприємств без назви власників та самих підприємств. Розвиток має відбуватись відповідно до ринкових засад, які ми поспішно впроваджували, починаючи з 1991 р., однак, очевидно, так і не засвоїли. Не може відбуватись зростання на інноваційній основі, доки є вільні, цілком сформовані виробничі фонди, що можуть бути задіяні у найстисліші строки. Лише після повного завантаження наявних виробничих потужностей, повинно було виникнути питання: “А що далі?”, необхідно сформувати критичну масу, аби кількісні зміни перейшли у нову якість (згадаймо основи філософії). Все нове створюється на основі старого. Так, за твердженням академіка НАН України В. Гейця, більшість інновацій нового технологічного укладу формуються у фазі домінування попереднього укладу. Близько 80% основних нововведень 5-го укладу були впроваджені ще до 1984 р. [2, с. 19].

Дослідники регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень у м. Харків С. Архієреєв та Т. Тарасенко, у свою чергу, зазначають, що на державному рівні забезпечити умови для активної розробки новітніх технологій в Україні та їх представлення як об'єктів міжнародного технологічного трансферу можливо через виконання таких заходів, як: активізація розвитку інфраструктури інноваційного процесу; залучення приватних українських та іноземних інвестицій в інноваційну сферу; створення умов для збільшення кількості учасників трансферу технологій [8]. Це все пра-

вильно. Однак, без головної складової зазначеного процесу, а саме політичної стабільності та консолідації зусиль, реалізація окреслених заходів не принесе очікуваних результатів.

IV. Висновки

Проаналізувавши тенденції розвитку інноваційного аспекту світової економіки та загальні особливості функціонування й державного регулювання інноваційної складової вітчизняної економічної системи, зокрема, її найперспективнішого елементу – аерокосмічної сфери, можна дійти таких висновків. Основними глобальними тенденціями розвитку є: зростання ролі країн, що розвиваються, таких як Китай, Індія, Росія, Бразилія, відтак, суттєва зміна структури світового господарства; посилення інтеграційних процесів, причому відбувається процес світової регіоналізації; дедалі динамічніше зростання змін продуктивних сил і виробничих відносин; посилення диференціації країн, що розвиваються, та зміна їх економічної політики на більш національно орієнтовану.

Крім того, подальший розвиток національних інноваційних систем відбувається в напрямі їх об'єднання в регіональні та глобальні системи, а перспективними технологіями мають стати біотехнології, медицина, нанотехнології, нові матеріали, енергетики, ІТ-технології та аерокосмічна промисловість, потенціал останньої, на наше переконання, має стати однією з тих точок зростання, завдяки яким можливо забезпечити прискорений розвиток національної економіки. Сучасний же стан розвитку інноваційної діяльності в Україні є незадовільним, а головними стримувальними факторами розвитку національної економіки, зокрема, і її інноваційної складової, ми вважаємо відсутність політичної стабільності, консолідації зусиль на пріоритетах і слабка роль держави в регулюванні й стимулюванні зазначеної діяльності.

Перспективним напрямом досліджень, на нашу думку, є розкриття стану інноваційної діяльності в країнах Азійсько-Тихоокеанського регіону, які за прогнозами, займуть провідні позиції у світі, а також можливостей економічної інтеграції України як із країнами АТР, так і Африки та Латинської Америки.

Література

1. Про затвердження Загальнонаціональної цільової науково-технічної космічної програми України на 2008–2012 роки : Закон України від 30.09.2008 р. № 608.
2. Геєць В.М. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України : в 3 т. / В.М. Геєць ; [за ред. акад. НАН України В.М. Гейця, акад. НАН України В.П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б.Є. Кваснюка]. – К. : Фенікс, 2007. –

- Т. 1: Економіка знань – модернізаційний проект України. – 544 с.
3. Имамутдинов И. Мы можем стать звездами НТП / И. Имамутдинов, Д. Медовников // Эксперт. – 2004. – № 2. – С. 64.
4. Основи економічної теорії: політекономічний аспект / [А.А. Григорук, М.С. Палюх, Л.М. Литвин, Т.Д. Літвінова]. – Т., 2002. – 304 с.
5. Технологічна модернізація промисловості України / [Л.І. Федулова, І.А. Шовкун, С.В. Захарін та ін.; за ред. Л.І. Федулової]. – К.: Інститут економіки та прогнозування, 2008. – 472 с.
6. Wilson D. and Purushothaman. Dreaming With BRICs: The Path to 2050 / D. Wilson and Purushothaman // Goldman Sachs. Global Economics Paper. – 2003. – № 99. – October.
7. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
8. Розвиток трансферу технологій як необхідна передумова інтеграції України у світову економіку [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/Oktober/7.htm>.
9. Сайт Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/>.
10. Федеральная служба государственной статистики [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.gks.ru/>.
11. Світовий Економічний Форум [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org/>.